

Broere

Bart Moeyaert

Broere

De oudste,
de stilste,
de echtste,
de verste,
de liefste,
de snelste,
en ik

Amsterdam · Antwerpen
Em. Querido's Uitgeverij BV
2024

Bekroond met de Woutertje Pieterse Prijs 2001

Eerste druk, 2000; veertiende druk, 2024

Copyright © 2000, 2002, 2010, 2017 Bart Moeyaert
Voor overname kunt u zich wenden tot Em. Querido's
Uitgeverij BV, Weteringschans 259, 1017 XJ Amsterdam.

Omslag Bart Heideman
Omslagfoto privécollectie
Foto auteur Stefaan Temmerman

ISBN 978 90 214 9862 1 / NUR 301
www.querido.nl
www.bartmoeyaert.com

Voor Jos, Marc, Rik, Jan, Pat,
Paul, en de koning zaliger

INHOUD

Aangeboren	9
Pijp	14
Langzaam	19
Niets, nergens	24
Voorjaar	28
Groot is niets	33
Grond	37
Peerdekadoes	41
Als we maar gezond zijn	46
Het plan	51
Voorzichtig	56
Juffrouw Stevens	61
Godzegtje	66
Zwembad	70
Uitvindingen	75

De koning is geweest 80
Overval 84
Schoenen 88
Braaf 94
Zwerm 98
Straf 103
Zelden 107
Dikke Mène 110
Stilstand 114
Memee 118
Kuil 123
De enige weg 127
Onder zee 131
Het donker daar 135
Geduld 140
Kunstje 144
Het vuur 149
Ijs 154
Honderd 159
Achterbank 163
Zoek het eens op 167
Voor het laatst 171
Sprot en darmen 177
Alles bij het oude 181
Verlies 185
Eén broer met een lange naam 190

Van Welden 194
Onveranderd 199
Ja, nee 204
Geelzucht 209
Zwijg 213
Gevallen geld 217
Het beest 221
Het warme meisje 225

AANGEBOREN

Mijn broer en ik lagen samen op bed en probeerden de goede kant van ons lichaam te vinden. Het wilde vannacht met het slapen niet lukken, omdat het erg vol was in ons hoofd. We hadden een drukke dag gehad, waarin we van alles hadden gedaan, maar weinig hadden gedacht, en dat wilden we nog vóór we in slaap vielen inhalen. In het donker gingen we verliggen, op onze rug, op onze zij, op onze buik, op onze zij, alsof we in onze gedachten lagen te sudderen, er leek geen eind aan te komen, tot mijn broer ineens in het donker vroeg of ik wist waarom het wel eens gebeurde dat zijn oor floot.

‘Ik wist niet dat het wel eens gebeurde dat je oor floot,’ zei ik. ‘Zelf heb ik het nog nooit van je oor gehoord, ik kan het me in elk geval niet herinneren.’

Mijn broer zei dat hij daar niet van opkeek. ‘Voor bui-

tenstaanders is het fluiten niet te horen. Alleen ikzelf schrik er altijd weer van. Wat zou jij doen als ergens weer iemand op je toekomstige graf danst.'

Omdat ik op mijn buik lag, en mijn ene oor in mijn oorkussen begraven was, hoorde ik maar half wat mijn broer zei. Het duurde een tijd voor ik zijn zinnen goed had samengesteld, en toen ik dieper had nagedacht over zijn toekomstige graf, ging ik geschrokken overeind zitten.

'Weet je het zeker van dat graf?' zei ik. Ik maakte mijn ogen groot om mijn broer in het donker te kunnen zien, maar ik zag hem niet.

'Het is niet iets wat je zeker weet,' zei mijn broer. 'Het is iets wat je allang wist. Een soort aangeboren geloof. Iets ouds wat je hebt meegekregen: als je oor fluit, danst er iemand op je toekomstige graf.'

'Hoe komt het dan dat ik dat niet weet?' zei ik. Ik sloeg de deken terug, zocht met mijn voeten op het koude linoleum naar mijn pantoffels, maar vond ze niet, en liep toen op de toppen van mijn tenen naar de andere kamer, waar andere broers sliepen. Het bleek dat ze ook nog wakker lagen. Toen ze het plakken van mijn tenen hoorden aankomen, gingen ze overeind zitten en knipten de bedlamp aan. Ze vroegen wat er scheelde, en keken erbij alsof ze hoopten dat er veel scheelde.

Ik vroeg of hun oor wel eens floot, en of ze wisten wat

er dan tegelijk aan het gebeuren was. Ik hield nog even mijn adem in, omdat mijn broers waarschijnlijk bedenktijd zouden vragen, maar dat deden ze niet. Ze antwoordden plompverloren dat hun oor regelmatig floot, en dat op dat moment iemand op hun toekomstige graf danste. Daarna keken ze in mijn richting, op een beetje glazige manier, zoals ze wel vaker keken. Dan wist ik altijd weer dat ik jong was, erg jong zelfs, de jongste eigenlijk.

‘Bedoel je dat die oren van jou nog nooit hebben geflo-ten?’ zei mijn broer.

‘Ja,’ zei ik. ‘Nog nooit, of in ieder geval niet dat ik weet.’

Mijn broers wisselden blikken, keken nog eens naar mijn oren en maakten bewegingen met hun wenkbrauwen.

Een van mijn broers stak zijn hand omhoog. Hij zei: ‘Wacht eens even. Je wilt me toch niet wijsmaken dat, eh, je linkerhand nog nooit gejeukt heeft.’

‘Of je rechter,’ zei een andere broer.

Ik schudde met mijn hoofd en haalde mijn schouders op.

‘Als je linkerhand jeukt ga je winst maken,’ zei mijn ene broer.

‘En als je rechterhand jeukt verlies,’ zei mijn andere broer. ‘Zo is dat. Hoe linker hoe stinker, hoe rechter hoe slechter.’

Mijn adem bleef achter in mijn keel steken. Ik keek

naar mijn handen, die bij mijn weten nog nooit gejeukt hadden, en dat kon kloppen, want erg rijk was ik nog niet geworden, en veel verlies had ik nog niet geleden.

‘En dat wéten jullie gewoon,’ zei ik. ‘Waarom heeft niemand me dat ooit verteld?’ ‘Het is iets wat niet verteld hoeft te worden,’ zeiden mijn broers tegelijk.

‘Het zit in iedereen’s genen. Een soort aangeboren geloof is het.’

‘Net zoals iedereen al voor zijn geboorte weet dat er over je wordt geroddeld als je oren toeteren,’ zei een broer.

‘Of gloeien,’ zeiden mijn andere broers. ‘Gloeien kan ook. En flapperen. Allemaal hetzelfde: dan wordt er over je geroddeld.’

Ik kon niet meer stilstaan. Zoveel nieuws had ik nog nooit na elkaar gehoord. Alles wat ik altijd al had geweten, van vóór ik geboren was, begon ineens tegelijk te gebeuren. In mijn oren floot het, mijn linkerhand jeukte, mijn rechterhand ook, en mijn oorschelpen wapperden en vatten vlam.

Ik keek naar mijn broers, naar de oudste, de stilste, de echtste, de verste, de liefste, en de snelste. Ze zaten allemaal aan hun neus te krabben.

‘Nee nee nee,’ zei ik. ‘Dit betekent zeker ook weer iets? Als je neus jeukt?’

‘Ja,’ zeiden mijn broers. ‘Er denkt iemand aan ons.’

En inderdaad. Op dat moment kwam mijn vader de

kamer binnen. Hij dacht aan ons, en gaf ons klappen tegen ons hoofd, zodat onze oren floten en nog lang bleven gloeien.

PIJP

Onze vader had een pijp die hem hielp bij het nadenken. De pijp hing vast aan een haak binnen in zijn mond, altijd in dezelfde hoek, zodat onze vader zijn handen vrij had voor een glas of een boek of een pen. Uit de mond van vader en uit de kop van de pijp kringelde rook, altijd dezelfde blauwige rook, die als een aparte kamer om onze vader heen ging staan.

We liepen als dieven aan zijn stoel voorbij als hij zat te roken. We bleven op een afstand van de tabak die zich aan ons opdrong, maar waren vooral bang voor de manier waarop hij zat te roken. Zijn ogen stonden wazig als de muren van zijn kamertje. Zijn blik was meer naar binnen dan naar buiten gekeerd.

Hij zit te studeren, noemde onze moeder het. Hij zit bij te leren. En dan smeekte ze ons zo weinig mogelijk

door de kamer te lopen, en of we op zijn minst wilden proberen stil te zijn, want als we de gedachten van onze vader onderbraken, dan zou hij de draad kwijtraken en helemaal opnieuw moeten beginnen, en misschien nooit meer uitkomen op het punt waar hij gebleven was.

We hadden zelf ook al ondervonden hoe raar gedachten sprongen, maar het ging onze pet te boven dat onze moeder het roken van onze vader studeren noemde. Als een ander een uur met een pijp in een stoel zou zitten, dan zou onze moeder zeggen dat hij niets deed. Ga iets doen, zou ze dan zeggen.

‘Toch is het zo,’ zei onze moeder. ‘De pijp helpt jullie vader bij het nadenken, en voor hem is nadenken hetzelfde als studeren.’

We keken vanuit de keuken door het open doorgeefluik naar de woonkamer, en zagen onze vader zitten studeren. Met een kant van zijn mond deed hij het geluid van een druppende kraan na. Bij elke druppel kwam er rook vrij. Volgens mij was dat iedere keer een ontsnappende gedachte. Een gedachte die overbodig geworden was in zijn hoofd.

We hadden onze twijfels bij wat onze moeder zei. We wilden bewijzen zien, maar moesten toegeven dat onze vader nooit langer dan de tijd van een pijp in zijn studiezaaltje van rook bleef zitten. Het draaide er altijd op uit dat hij de gedoofde pijp met een lepeltje leeg krabde in

de asbak op het bijzettafeltje, eens kuchte, en daarna zonder een woord naar zijn echte werkkamer verdween. Daar hing geen rook, daar hing stilte. We hoorden de wielen van zijn bureaustoel piepen tot in de keuken, en wisten dat dat het laatste was wat we in lange tijd van onze vader zouden horen. Hij zou weer verder gaan zitten schrijven aan een nieuw schoolboek voor kinderen die nog niets over vroeger wisten.

Het bleef mijn broers en mij bezighouden. Op een keer gingen we om de asbak heen staan en bekeken de prop die onze vader uit de pijp had gelepeld. Eén kant van de prop was van as, maar aan de andere kant zat tabak die nog bruikbaar was.

Mijn broer keek op en zei dat op zijn kamer nog een paar kastanjes lagen. Mijn andere broer keek ook op en zei dat hij een scherp mes had, en weer een andere broer wilde zijn balpennen wel afstaan voor vandaag. Ze keken elkaar aan, bewogen hun wenkbrauwen op en neer, en begonnen onder hun drieën te gniffelen en te fezelen. Ze visten de prop tabak uit de asbak.

Mijn andere broers en ik zuchtten. We konden puzzelen, we waren niet dom, we wisten al vóór we in onze hut achter het tuinhok zaten wat we zouden gaan doen.

‘We gaan het onderzoeken,’ zei mijn broer.

‘We gaan onderzoeken wat een pijp met hersens doet,’ zei mijn andere broer.

De wilde kastanjes die ze hadden meegebracht holden ze aan één kant uit, en opzij boorden ze een gat waar de lege plastic koker van een balpen in paste.

‘Zelfgemaakt hoeven ze niet mooi te zijn,’ zei mijn broer. ‘Een pijp moet vooral trekken, want als hij niet trekt, zit je meer op je adem te letten dan op je gedachten, en dan heb je nog niet aangetoond dat je van een pijp iets bijleert of beter kunt nadenken.’

Van de zeven pijpen die we gemaakt hadden moest hij er noodgedwongen één kiezen, want we hadden maar voor één pijp tabak.

‘Dat hadden we eerder moeten bedenken,’ zei mijn broer.

‘Zolang je geen pijp hebt opgestoken, kun je niets bijleren,’ zei mijn andere broer. ‘Kom op, onderzoek het een keer.’

Nog vóór het avondeten onderzocht hij het. Hij hing de pijp in zijn mondhoek, hield er een lucifer bij, en maakte na een poosje precies dezelfde geluiden als onze vader. We vroegen hem tussendoor of het lukte, en hij mompelde en kreunde alleen maar, ontegensprekelijk als iemand die afwezig was, helemaal in beslag genomen werd door zijn eigen gedachten. Hij leerde volgens mij veel bij, want zijn ogen gingen alsmaar waziger staan, en om zijn hoofd werden de muren van zijn studeerkamer alsmaar dikker. Hij bleef roken tot onze moeder ons voor het avondeten riep.

Toen nam mijn broer nog de tijd om de as uit de kas tanje te kloppen en even te kuchen. Daarna liep hij zonder een woord de tuin door, en gaf ons het nakijken. De gelijkenis met onze vader was sprekend. We wisten dat we hem niet aan tafel zouden zien. We waren ervan overtuigd dat hij met de pijp iets had bijgeleerd, iets wat hij – net zoals onze vader deed – in zijn eentje moest zien te verwerken op een plek waar stilte hing.

LANGZAAM

Toen we klaar waren met eten, zei onze moeder dat het weer veel te snel was gegaan. En of we nog wel wisten wat we achter onze kiezen hadden gestouwd. We keken onze moeder verschrikt aan, pakten de vork en het mes van ons bord, en keken eronder of er nog resten waren van wat we hadden gegeten. Er was geen spoor meer van. We hadden ons bord al schoongelikt.

Mijn ene broer riep dat we worst hadden gegeten, of wacht eens, nee, gehaktballen, en toen probeerden we allemaal iets. Onze moeder keek naar het vlees dat we verzonden, de groente die in woorden uit onze mond kwam, en schudde haar hoofd. Ze zei dat we verschrikkelijke jongens waren.

Voor straf kregen we schone borden. We moesten onze mond houden en blijven zitten, terwijl onze moeder

hardop zong en af en aan liep tussen de keuken en de tafel. Ze ruimde groot bestek af, legde klein bestek neer, en breide een eind aan haar zelfverzonnen lied.

‘Nu gaan we helemaal opnieuw beginnen,’ zei ze, terwijl ze een dienblad vol kommen en schalen op tafel zette. ‘Helemaal opnieuw en langzaam.’ Ze knikte en maakte met haar vinger kringen in de lucht boven het dienblad.

We keken naar wat er in de kommen en op de schalen lag. Het waren desserts in soorten en maten die we nog nooit hadden gezien. Onze mond viel open van verbazing, een broer schoof bijna van het randje van zijn stoel, en een andere broer, die bijna nooit iets zei, maakte een zoemend geluid.

Onze moeder was een fee. Ze wees de taart en het gebak en de koekjes aan, en gaf ze namen die ze volgens ons ter plekke verzoon. Ze prikte in de arme ridders en de evenveeltjes. Ze zei dat er op de ene schaal dagbroertjes lagen en op de andere kletsoppen en dikke pieten. Ze keek erbij of ze het zelf geloofde.

Wij schudden ons hoofd en zeiden: ‘Moeder, hoe het ook heet, we krijgen het nooit op.’

‘Wel als we langzaam eten,’ zei ze. ‘Dat moeten we leren. Bij taart en gebak hoort geen jus, dus kunnen we niet gaan metselen. We moeten wat op ons bord ligt niet door elkaar halen. De dingen gaan apart in onze mond, en we kauwen voor we slikken, want een stuk koek gaat niet overdwars door onze strot.’

We bleven op onze hoede. Mijn broers en ik hadden het gevoel dat onze moeder iets anders vertelde dan ze eigenlijk zei, maar we wisten niet wát.

Ze zat tevreden de tafel rond te kijken, van mijn oudste broer aan haar ene kant naar mij aan haar andere zij, en liet haar hand toen langzaam naar de schaal met arme ridders zweven. Ze legde er een op haar bord, sneed er een stuk van af, stopte het in haar mond, en maakte kauwende bewegingen.

Onze kaken gingen langzaam op en neer van het kijken. We kauwden op onze tong, en op den duur op ons eigen dikke speeksel, want het water liep in onze mond. Onze moeder keek zo verheerlijkt, ze genoot zo van dat ene stuk gebak, dat we het ineens allemaal wilden proberen.

Zonder nadenken gooiden we ons over de tafel, graaiden in de kom met kletsoppen, gristen een handvol dagbroertjes van de schaal, en mijn moeder was net op tijd met slikken, want nog voor we iets in onze mond konden proppen, riep ze: ‘Langzaam!’

Dat waren we vergeten. Wat we in onze handen hadden, legden we op ons bord, en keken er betrappt naar.

‘In ’s hemelsnaam!’ zei onze moeder.

We knikten langzamer dan anders, en bleven naar ons bord kijken. Dag kletsop, dachten we. Dag evenveeltje, dikke piet.

We prakten niets. We sneden een stukje van het gebak, braken een stukje van de koek, en brachten het apart naar onze mond. We slikten niet meteen, maar bewogen eerst onze tong en onze kaken. Het zoete van honing zocht onze tongpunt, het romige zure bleef aan de rand, het bittere prikkelde achterin, en de stukjes amandel deden alles tegelijk en overal. We hingen bij het slikken achterover op onze stoel van gelukzaligheid, want dit hadden we nog nooit meegemaakt.

‘Dit hebben we nog nooit meegemaakt,’ zeiden we tegen onze moeder.

‘Dan ben ik blij voor jullie,’ zei ze.

‘Vanaf nu gaan we altijd langzaam eten,’ beloofden we. ‘Erewoord!’

‘Dan ben ik blij voor mij,’ zei onze moeder. ‘Alles is altijd lekkerder langzaam.’

We aten de schalen en kommen langzaam leeg, en dachten dat we ons eeuwig aan onze belofte zouden houden. We genoten ’s avonds langer en meer van de bruine boterhammen. We begrepen de volgende ochtend beter waarom een gekookt ei bij het ontbijt lekker is.

Maar gauw genoeg zagen we in dat onze moeder ons had misleid.

‘Ik ben zo trots op jullie langzaamheid,’ zei onze moeder ’s middags boven de walmende pannen die op tafel stonden.

Wij namen het zekere voor het onzekere, en bedankten haar voor haar compliment.

‘Wees gerust, moeder,’ zeiden we. ‘Langzaam eten kost ons geen enkele moeite.’ Waarna we probeerden te glimlachen met kurkdroge stukken varkenslever achter onze kiezen, en onder onze tong dikke spruiten, die we zodra onze moeder niet keek in hun geheel doorslikten.